

Цивільне право і цивільний процес

УДК 347.9

Мітусова Катерина Сергіївна

*викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Митусова Екатерина Сергеевна

*преподаватель кафедры гражданского права и процесса
Днепропетровский государственный университет внутренних дел*

Mitusova Kateryna

Lecturer at the Department of Civil Law and Procedure

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-9018-1460

Баб'як Ангеліна Олександрівна

курсант

*Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Бабьяк Ангелина Александровна

курсант

*Учебно-научного института права
и подготовки специалистов для подразделений Национальной полиции,
Днепропетровский государственный университет внутренних дел*

Bab`iak Anhelina

Cadet of the

Educational and Scientific Institute of Law and Training

for National Police Units

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

**ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ
ФАКТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ
ОСОБЕННОСТИ УСТАНОВЛЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ФАКТОВ В
ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ
PECULIARITIES OF ESTABLISHING LEGAL FACTS IN CIVIL
JUDICIARY OF UKRAINE**

Анотація. Актуальність дослідження, яке відображено у статті, пов'язано із питанням особливостей встановлення фактів, що мають юридичне значення (юридичних фактів) в рамках цивільного судочинства. Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, на сьогоднішній день залишаються суттєвою частиною цивільного судочинства та вагомою категорією справ, що розглядаються у порядку окремого провадження.

Порушені у статті питання досліджені шляхом ознайомлення та аналізу норм цивільного законодавства, наукових праць, а також судової практики судів загальної юрисдикції на території України. Зосереджено увагу на меті процедури встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема, підкреслена можливість встановлення останніх в судовому порядку тільки в тих випадках, коли для особи, зацікавленої в цьому, таке встановлення має значення. Зокрема, проаналізована важливість встановлення юридичних фактів при прийнятті спадщини для отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину.

Юридичні факти є вагомою категорією справ цивільного судочинства, а тому залишаються на сьогоднішній день предметом наукового аналізу багатьох вчених України. Однак, не дивлячись на те, що сьогодні питання, що є недослідженими або малодослідженими у теорії фактів, що мають юридичне значення, значно зменшились за своїм обсягом, деякі питання зазначеної сфери залишаються без належного

висвітлення у наукових працях. Саме це й обумовлює актуальність піднятого авторами питання та складає науковий інтерес до дослідження питання встановлення фактів, що мають юридичне процесуальними засобами, а тому потребують поглибленого наукового аналізу з подальшим узагальненням та формуванням пропозицій.

Авторами досліджене значення фактів, що мають юридичне значення в розрізі правовідносин відкриття та прийняття спадщини. Зокрема, досліджені випадки, коли залишаються невідомими окремі елементи для відкриття спадщини. Розглянута пропозиція запропоновано визначити факти, що мають юридичне значення як такі, що передбачені Цивільним процесуальним кодексом України, так і безпосередньо не визначені у законодавстві України, але відповідають загальним засадам цивільного законодавства, із зазначенням або відсутністю яких норми права пов'язують настання, зміну або припинення певних юридичних наслідків, зокрема, виникнення прав та обов'язків.

Ключові слова: юридичні факти, окреме провадження, спадщина.

Анотація. Актуальность исследования, отраженного в статье, связана с вопросом особенностей установления фактов, имеющих юридическое значение (юридических фактов) в рамках гражданского судопроизводства. Дела об установлении фактов, имеющих юридическое значение, на сегодняшний день остаются существенной частью гражданского судопроизводства и весомой категорией дел, рассматриваемых в порядке отдельного производства.

Поднятые в статье вопросы исследованы путем ознакомления и анализа норм гражданского законодательства, научных трудов, а также судебной практики судов общей юрисдикции на территории Украины. Сосредоточено внимание на целях процедуры установления фактов, имеющих юридическое значение, в частности, подчеркнута возможность

установления последних в судебном порядке только в тех случаях, когда для лица, заинтересованного в этом, такое установление имеет значение. В частности, проанализирована важность установления юридических фактов при принятии наследства для получения наследником свидетельства о праве на наследство.

Сосредоточено внимание на целях процедуры установления фактов, имеющих юридическое значение, а именно возможности установления в судебном порядке только в тех случаях, когда для лица, заинтересованного в этом, такое установление имеет значение. В частности, проанализирована важность установления юридических фактов при принятии наследства для получения наследником свидетельства о праве на наследство.

Юридические факты являются весомой категорией дел гражданского судопроизводства, поэтому остаются на сегодняшний день предметом научного анализа многих ученых Украины. Однако, несмотря на то, что сегодня вопросы, неисследованные или малоисследованные в теории фактов, имеющих юридическое значение, значительно уменьшились по своему объему, некоторые вопросы указанной сферы остаются без надлежащего освещения в научных работах. Именно это и обуславливает актуальность поднятого авторами вопроса и представляет научный интерес к исследованию вопроса установления фактов, обладающих юридическим процессуальными средствами, а потому требующих углубленного научного анализа с последующим обобщением и формированием предложений.

Авторами исследовано значение фактов, имеющих юридическое значение в разрезе правоотношений открытия и принятия наследства. В частности, исследованы случаи, когда остаются неизвестными отдельные элементы открытия наследства. Рассмотренное предложение предложено определить факты, имеющие юридическое

значение как предусмотренные Гражданским процессуальным кодексом Украины, так и непосредственно не определенные в законодательстве Украины, но соответствующие общим принципам гражданского законодательства, с указанием или отсутствием которых нормы права связывают наступление, изменение или прекращение определенных юридических последствий, в частности, возникновение прав и обязанностей.

Ключевые слова: *юридические факты, отдельное производство, наследство.*

Summary. *The relevance of the study reflected in the article is related to the question of the peculiarities of establishing facts of legal significance (legal facts) in civil proceedings. Cases of establishing facts of legal significance today remain an essential part of civil proceedings and a significant category of cases considered in separate proceedings.*

The issues raised in the article are investigated by acquainting and analyzing the norms of civil law, scientific works, as well as the case law of courts of general jurisdiction in Ukraine. Attention is focused on the purpose of the procedure of establishing facts of legal significance, in particular, the possibility of establishing the latter in court is emphasized only in cases where for the person interested in this, such establishment is important. In particular, the importance of establishing legal facts when accepting an inheritance in order for the heir to obtain a certificate of the right to inheritance is analyzed.

The focus is on the purpose of the procedure for establishing facts of legal significance, namely the possibility of establishing in court only in cases where for the person interested in this, such establishment is important. In particular, the importance of establishing legal facts when accepting an inheritance in order for the heir to obtain a certificate of the right to inheritance is analyzed.

Legal facts are an important category of civil proceedings, and therefore remain today the subject of scientific analysis of many scientists in Ukraine. However, despite the fact that today the issues that are unexplored or understudied in the theory of facts of legal significance have decreased significantly in scope, some issues in this area remain without proper coverage in scientific papers. This determines the relevance of the issue raised by the authors and is of scientific interest in the study of establishing the facts that have legal means, and therefore require in-depth scientific analysis with further generalization and formulation of proposals.

The authors investigate the significance of facts that have legal significance in terms of legal relations of discovery and acceptance of inheritance. In particular, the cases when certain elements for the discovery of heritage are unknown are investigated. The proposed proposal is proposed to identify facts that have legal significance as those provided by the Civil Procedure Code of Ukraine, and not directly defined in the legislation of Ukraine, but meet the general principles of civil law, indicating or not which rules of law link termination of certain legal consequences, in particular, the emergence of rights and obligations.

Key words: *legal facts, separate proceedings, heritage.*

Постановка проблеми. У даний час ми живемо в період, який умовно можна позначити як «санкційний» (назва впливає з комплексу заходів політичного та економічного характеру) та особливості цього періоду зумовлюють зміну структури суспільних відносин. Разом з тим, будь-які заходи не вживалися з боку держави в різні періоди її розвитку, вони можуть бути ефективними лише за реально діючої судової влади. Суспільні відносини, що виникають між судом та іншими учасниками процесу під час відправлення правосуддя, прийнято називати «процесуальними». Однією з ознак процесуальних відносин є динамізм,

тобто розвиток відносин у строго певних стадіях. При цьому саме юридичний факт визначає динаміку процесуальних відносин, стаючи основою, яка детонує певний юридичний склад у рамках строго певних процесуальних стадій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання встановлення юридичних фактів у цивільних правовідносинах досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Братель [8], С. Кімчинська [4], С. Фурса [9], Т. Кашперська [2], А. Коструба [10], Н. Сампара [11] та ін. Однак, не дивлячись на вагомий внесок науковців у дослідження зазначеної категорії, юридичні факти на сьогодні є малодослідженими та мають фрагментарний характер досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування значення та місця фактів, що мають юридичне значення у цивільних процесуальних правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Поняття «факти, що мають юридичне значення» та «юридичні факти» є тотожними правовими категоріями, адже юридичні факти завжди тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин (прав, інтересів та обов'язків), тобто і є фактами, що мають юридичне значення [2].

Слід відзначити, що такі справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, на сьогоднішній день залишаються ваговою часткою цивільного судочинства. Так, лише в 2018 році до судів загальної юрисдикції надійшло 1 021 990 матеріалів (позовних заяв, скарг, подань, клопотань), при цьому загальна кількість справ окремого провадження становить 93 825 справ (або 9,85% від загальної кількості матеріалів). Серед справ окремого провадження значну частину складають справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення (77,8%) [3].

Теорія юридичних фактів є досить розробленою в доктрині цивільного права, при цьому слід звернути увагу на основні позиції, що сформувалися:

- юридичний факт – обставина, з наявністю чи відсутністю яких норми права пов'язують настання юридичних наслідків;
- юридичний факт як обставина, з якою норма права пов'язує рух правовідносин.

У правовій літературі зустрічається погляди на більш широке визначення поняття юридичного факту. Так, С. Камчинська під процесуальними юридичними фактами пропонує розуміти конкретну життєву обставину, змодельовану в нормі цивільного процесуального права, що призводить до виникнення, зміни чи припинення цивільних процесуальних правовідносин із дотриманням завдань цивільного судочинства [4, с. 28].

Класифікація юридичних фактів має важливе значення для цивільного процесуального права, зокрема, інтерес представляє безпосередньо поняття юридичного факту.

Так, розглядаючи це питання, справедливо зазначити, що основним критерієм для поділу фактів на ті, що мають значення для права і ті, що позбавлені такого значення, буде виступати у наявності та, відповідно, відсутності юридичних наслідків.

Зазначені правові наслідки мають бути пов'язані з однією із трьох можливих ситуацій:

- факт необхідний наступу правових наслідків, у своїй саме обставини і викликані їм наслідки прямо передбачені нормою права;
- життєва обставина вписується в закріплену нормативно-правову модель, але при цьому є окремим випадком загального, що має правову регламентацію;

- безпосередньо застосування, тобто реалізації норми права, що впливає на цю обставину реальної дійсності.

Таким чином, логічним є висновок про те, що встановлення фактів, що мають юридичне значення, можливо буде в судовому порядку тільки в тих випадках, коли для особи, зацікавленої в цьому, таке встановлення має значення – наприклад, необхідним є факт встановлення прийняття спадщини для отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину.

Розглянувши підставу, необхідне, безумовно, у тому, щоб особа бути правомірно зацікавлена у встановленні факту, має юридичне значення, слід звернутися до норм Цивільного процесуального кодексу України і проаналізувати умови, встановлені для таких звернень.

На підставі ст. 315 Цивільного процесуального кодексу України суд розглядає справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення:

- родинних відносин між фізичними особами;
- перебування фізичної особи на утриманні;
- каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;
- реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;
- проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;
- належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;
- народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;
- смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;

- смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [5].

У судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення.

Процесуальні юридичні факти забезпечують безперервну динаміку процесуальних правовідносин, їх стійкість, стабільність. Вказані факти створюють передумови для усунення перешкод у їх розвитку та впливі на суб'єктів, які намагаються порушувати нормальне протікання судового процесу. У доктрині цивільного процесу сформувався традиційний підхід, відповідно до якого функції процесуальних юридичних фактів пов'язують із настанням тріади правових наслідків: виникнення, зміна та припинення процесуальних правовідносин [6].

Серед інших інститутів цивільного процесуального права особливу увагу привертає окреме провадження – вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Об'єднання зазначених категорій справ у спеціальний вид цивільного судочинства пов'язано з їх особливою юридичною природою, а також специфікою суб'єктного складу [7, с. 46].

Насамперед, слід зазначити, що юридичні факти, які можуть бути встановлені у порядку, визначеному Цивільним процесуальним кодексом

України, повинні бути пов'язані з тим колом відносин, до яких застосовуються норми цивільного процесуального законодавства.

До даних критеріїв належить:

- отримання основного доходу від громадянина, на утриманні якого складається особа;
- зазначені кошти мають бути необхідні забезпечення життєвих потреб що утримується громадянина, тобто. бути джерелом засобів для існування.

Аналізуючи зазначені критерії, деякі автори відзначають, що для встановлення факту стану на утриманні потрібно, щоб одержувані від спадкодавця кошти являли собою постійний або основний матеріальний зміст і смерть спадкодавця фактично призводила до того, що утриманець опинявся без засобів до життя.

Виникнення спадкових правовідносин можливе лише у тому випадку, коли є передбачена подія – смерть особи, яка має набути правового значення, чи буде ця подія лише фактичним, або ж використовуватиметься юридична презумпція – оголошення громадянина померлим судом.

Необхідно відрізнити встановлення у судовому порядку факт смерті від оголошення судом громадянина померлим, у зазначених випадках є різні підстави.

Якщо ж розглядати встановлення судом факту смерті, то в зазначеній ситуації відомими є дата та місце смерті, проте факт смерті не був зареєстрований, а документи, що підтверджують, втрачені, і, як наслідок, орган державної реєстрації актів цивільного стану відмовляє у відповідній реєстрації.

Також можна виділити третій випадок, коли реєстрацію факту смерті було здійснено, але при цьому втрачено свідоцтво про смерть, а отримання його дубліката з об'єктивних причин не є можливим (наприклад, внаслідок

пошкодження або втрати архіву та реєстраційних книг органу державної реєстрації актів цивільного стану).

З погляду теми цієї роботи інтерес представляє, насамперед, розгляд другий із зазначених вище ситуацій, коли він уповноважені здійснювати реєстрацію факту смерті органи записи цивільного стану відмовляють у реєстрації факту смерті у зв'язку з відсутністю необхідних підтверджуючих документів.

До них відносяться: документ про смерть, який виданий особою, яка здійснює в установленому порядку медичну діяльність (індивідуальним підприємцем або медичною організацією); рішення суду про встановлення факту смерті чи оголошення громадянина померлим; документа про смерть (довідки); безпосередньо сама подія смерті зазначеного громадянина у певний час та певному місці; відсутність реєстрації факту смерті громадянина органами РАГС у зв'язку з отриманою відмовою у відповідній реєстрації; неможливість іншим чином отримати необхідні для реєстрації факту смерті громадянина документи.

При цьому, цікавим є приклад із судової практики, який наочно показує, що навіть у разі звернення до суду із позовом про встановлення родинних відносин у разі, якщо судом буде встановлено їх відсутність, не може розглядатися як підстава, для визнання особи недобросовісним спадкоємцем та усунення його від наслідування.

Наступним юридичним фактом, що має значення для спадкових правовідносин є місце відкриття спадщини.

Місце відкриття спадщини має значення для вирішення питання про визначення нотаріуса, який відповідно до нотаріату буде уповноважений на відкриття та ведення спадкової справи.

Як зазначається у науковій літературі, «для видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріусу мають бути подані документи та відомості,

що безперечно підтверджують: факт смерті спадкодавця; час та місце відкриття спадщини».

У зазначених випадках заявнику необхідно буде подати до суду докази, які підтверджують, що спадкодавець проживав на території України за певною адресою, при цьому як допустимі будуть розглядатися будь-які докази, що відповідають вимогам Цивільного процесуального кодексу України. Наприклад, у такій якості може виступати укладений спадкодавцем договір найму житлового приміщення, договір безоплатного користування квартирою або житловим будинком, документи, що підтверджують внесення плати за житлове приміщення та комунальні послуги, показання свідків спільно проживаючих з ним осіб, а також сусідів.

У судовій практиці в одній зі справ суд розглянув ситуацію, коли громадянина за місцем проживання було знято з реєстраційного обліку на підставі своєї заяви, зареєструвалося за місцем перебування за адресою, яка відрізняється від раніше зазначеного місця проживання, але не встигла подати заяву про реєстрацію за місцем проживання. У зв'язку зі своєю раптовою смертю заявник просила суд встановити місце відкриття спадщини після її брата – місце його реєстрації за місцем перебування. Вказана вимога була задоволена, як місце проживання померлого було визначено місце, де він був зареєстрований за місцем перебування.

Таким чином, встановлення в судовому порядку таких юридичних фактів, як місце відкриття спадщини та факту смерті громадянина, можливі в тому випадку, якщо відомі їхні обставини, однак відсутні документи, що дозволяють однозначно їх підтвердити, а особа, яка звертається з відповідною заявою, повинна також довести наявність у нього певного інтересу, пов'язаного із встановленням зазначених фактів – підстав бути покликаним до спадкування за заповітом, за законом або за слідчим договором або необхідність відкриття спадкової справи для

пред'явлення своїх вимог як кредитора спадкодавця, або інших майнових інтересів.

Факти, що мають юридичне значення, або юридичні факти виступають як особлива категорія фактів реальної дійсності – дій, подій та станів, які мають значення для правовідносин, що виражається їх у виникненні, припиненні або зміні на підставі даних фактів.

Чинне цивільне процесуальне законодавство містить відкритий перелік фактів, що мають юридичне значення, які можуть бути встановлені судом у порядку особливого провадження з дотриманням певних обмежень.

Так, для встановлення в судовому порядку юридичних фактів повинні дотримуватися такі умови:

- заявник може бути зацікавлений у встановленні відповідних фактів, вони є правозмінними для інших відносин за участю заявника;
- відсутні інші можливості встановлення фактів крім судом у зв'язку з відсутністю та неможливістю заповнення відсутності документів, що їх підтверджують, іншими способами.

При цьому заявнику необхідно буде надати всі можливі докази, які можуть підтвердити факти, що встановлюються, інакше в ході оцінки доказів суд може відмовити в задоволенні відповідної заяви. При цьому слід враховувати, що рішення суду про встановлення відповідних юридичних фактів у тому випадку, якщо юридичні факти, що встановлюються, підлягають реєстрації уповноваженим органом (наприклад, факт смерті громадянина), то таке рішення не замінює необхідну реєстрацію, а є лише підставою для її здійснення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений аналіз дозволив встановити, що особливе значення встановлення судом юридичних фактів має не лише в тих випадках, коли були втрачені та не підлягають відновленню

документи, що підтверджують певні юридичні факти, але також і в тих випадках, коли певний стан визначається сукупністю обставин, які не мають нормативно закріплених критеріїв та визначених на основі оцінних критеріїв, вироблених судовою практикою. Таким чином, факти, що мають юридичне значення можна виділити на такі, що передбачені Цивільним процесуальним кодексом України, так і безпосередньо не визначені у законодавстві України, але відповідають загальним засадам цивільного законодавства, із зазначенням або відсутністю яких норми права пов'язують настання, зміну або припинення певних юридичних наслідків, зокрема, виникнення прав та обов'язків.

Література

1. Братель О. Функції процесуальних юридичних фактів у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_3_2 (дата звернення 11.05.2022).
2. Кашперська Т. Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Кашперська Тамара Цезарівна. Київ, 2015. 194 с.
3. Поліщук А. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2018 році. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/ogl_2018.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
4. Кімчинська С.В. Юридичні факти як елемент механізму цивільного процесуального регулювання / С.В. Кімчинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. № 14. Т. 2. С. 26–28.

5. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8008> (дата звернення 11.05.2022).
6. Братель О. Функції процесуальних юридичних фактів у цивільному судочинстві України / Олександр Братель // Підприємство, господарство і право. 2016. №3. С. 4–14.
7. Чурпіта Г. В. Деякі аспекти суб'єктного складу справ окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин / Г. В. Чурпіта // Юридична наука. 2011. № 6. С. 46–52.
8. Братель О. Г. Процесуальні юридичні факти цивільного судочинства в контексті тлумачення оціночних темпоральних категорій. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 1(1). С. 28-32. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(1)_9)
9. Фурса С.Я. Проведення в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у порядку цивільного судочинства : дис. к.ю.н. : 12.00.03 / С.Я. Фурса. К., 1997.
10. Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України / А. В. Коструба // Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 168–172.
11. Сампара Н. Юридичні факти як підстави виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань / Надія Сампара // Актуальні проблеми правознавства. 2017. №4. С. 223–229.

References

1. Bratel O. Funktsii protsesualnykh yurydychnykh faktiv u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2016. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_3_2 (data zvernennia 11.05.2022).

2. Kashperska T. Ts. Okreme provadzhennia u spravakh pro vstanovlennia faktiv, shcho maiut znachennia dlia okhorony simeinykh prav ta interesiv : dys. kand. yur. nauk : 12.00.03 – Tsyvilne pravo i tsyvilnyi protses; simeine pravo; mizhnarodne pryvatne pravo / Kashperska Tamara Tsezarivna. Kyiv, 2015. 194 s.
3. Polishchuk A. Ohliad danykh pro stan zdiisnennia pravosuddia u 2018 rotsi. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/ogl_2018.pdf (data zvernennia: 12.05.2022).
4. Kimchynska S.V. Yurydychni fakty yak element mekhanizmu tsyvilnoho protsesualnoho rehuliuвання / S.V. Kimchynska // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Iurysprudentsiia». 2015. № 14. T. 2. S. 26–28.
5. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Kodeks Ukrainy; Kodeks, Zakon vid 18.03.2004 № 1618-IV. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8008> (data zvernennia 11.05.2022).
6. Bratel O. Funktsii protsesualnykh yurydychnykh faktiv u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy / Oleksandr Bratel // Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo. 2016. №3. S. 4–14.
7. Churpita H. V. Deiaki aspekty subiektnoho skladu sprav okremoho provadzhennia, shcho vynykaiut iz simeinykh pravovidnosyn / H. V. Churpita // Yurydychna nauka. 2011. № 6. S. 46–52.
8. Bratel O. H. Protsesualni yurydychni fakty tsyvilnoho sudochynstva v konteksti tlumachennia otsinochnykh temporalnykh katehorii. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. 2017. Vyp. 1(1). S. 28-32. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(1)__9)
9. Fursa S.Ia. Provadzhennia v spravakh pro vstanovlennia faktiv, shcho maiut yurydychne znachennia, u poriadku tsyvilnoho sudochynstva : dys. k.i.u.n. : 12.00.03 / S.Ia. Fursa. K., 1997.

10. Kostruba A. V. Poniattia yurydychnykh faktiv ta yikh oznaky v tsyvilnomu pravi Ukrainy / A. V. Kostruba // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2011. № 1. S. 168–172.
11. Sampara N. Yurydychni fakty yak pidstavy vynyknennia subsydiarnykh tsyvilno-pravovykh zoboviazan / Nadiia Sampara // Aktualni problemy pravoznavstva. 2017. №4. S. 223–229.